

החלום.

פירוש והשימוש בו בריפוי הלאקאניאני

סילביה באודיני ופאביאן נאפארסטק

"יש לי את מלוא הזכות, בדיוק כמו לפרויד, לשתף אתכם בחלומותיי. בניגוד לאלו של פרויד, אין הם תחת השראת האיווי לישון. זה יותר האיווי להתעורר שמסעיר אותי. בכל מקרה זה פרטיקולארי"¹

1900 היא השנה המציינת את תחילת הפסיכואנליזה: פרויד מפרסם את "פשר החלומות". ב-2020, 120 שנה מאוחר יותר, באוריינטציה שלנו - האוריינטציה הלאקאניאנית - אנו ממקדים את הקונגרס ה- XII של ה- AMP סביב "החלום. פירוש והשימוש בו בריפוי הלאקאניאני". החלום, בלשון יחיד, קשור לחולם, לגוף החולם ומדבר אודות חלום זה עם האנליטיקאי. אנו מקשיבים לחלום בלשון יחיד, כשם שז'א. מילר שם דגש על נושא התרגומים, אשר בהם העדיפו המתרגמים לתרגם ללשון רבים את ה- *Traumdeutung* של פרויד, פשר החלומות.

לפיכך החלום קשור לגוף המדבר ולמה שמן הלא מודע מתאמת כאשר אנו עורכים אנליזה ל- *parlêtre*.

נושא זה עלה בחילופי דברים בין ז'א. מילר לבין עמיתים²; נושא זה שייך לפסיכואנליזה מאז ראשיתה, אולם כיום הוא מעלה שאלות חדשות. כבר בקונגרס של ריו דה ז'נירו, ז'א. מילר הצביע על כך שהתעכבנו רבות בשאלת הגוף, ולא בזו של הלא מודע. ובכן לבחור בחלום מדריך אותנו בכיוון זה. בנוסף לכך, נושא זה מתהבר יחד עם הפיתוח שאנו מייצרים מקונגרס אחד למשנהו; *ממשי עבור המאה ה- XXI, הגוף המדבר, הלא מודע במאה ה- XXI ופסיכוזות אורדינריות ואחרות תחת טרנספרנס*. יחד עם זאת, כפי שמצביעה הכותרת "הריפוי הלאקאניאני" תהא זו שאלה של לבחון תחת שמים פתוחים את עבודת האנליטיקאים בפרקטיקה שלהם. נזכיר כי הפרקטיקה הלאקאניאנית כבר הייתה כותרת הקונגרס בקומנדטובה ובהזדמנות חדשה זו, נעדיף שלא לחזור על אותו ניסוח.

אנו חושבים כי להתייחס לסוגיית הפרקטיקה דרך החלום זוהי דרך לקחת את ההופכי של תקופתנו. בהתחשב בכך שאנו חיים בתקופה שיש המכנים אותה תקופת השקיפות,³ המאופיינת באבדן משמעות, שבה הכל חשוף, מוצג במפורש, תוך כדי מחיקת ההבדל בין אינטימי לציבורי. תקופה המכונה

¹ Lacan J., La Troisième, *La Cause freudienne* 79, Navarin Editeur, Paris, 2011, p. 24.

² Harari A., Santiago J., Rapport du Conseil de l'AMP, février 2019.

³ Byun-Chul Han, *La société de la transparence*, Ed. PUF, Paris, 2018.

"פרקטיקה של פוסט-פרטי"⁴. עם זאת, החלומות עדיין משמרים זיקה עם האינטימי ביותר ומוצגים תמיד כחידתיים עבור כל אחד כשלעצמו ועבור האחרים. חלומות אינם שקופים! חלומות עדיין קוראים לפירוש. כדי לחלום אנו תמיד עוצמים את העיניים!

לפני זמן לא רב, הפתיעה קריסטין אנגוט (Angot) את קוראיה עם הספר *שבוע אחד בחופשה*⁵ אשר בו היא "חושפת" ללא כחל וסרק, ללא מעטה, יחסי גילוי עריות של אישה צעירה עם אביה. ז'א. מילר ידבר על *השמחה של הלא מודע*⁶ אל מול הגהינום שאותו חיה האישה הצעירה בנוכחות אב *פתוגני שאבד עליו הכל*⁷. "מדוע איננה יוצאת בריצה? מדוע אינה צועקת? מדוע אינה בועטת? מדוע אינה בורחת?" זה מאחר שה-לא, הגבול, המעצור, אינם יכולים אלא להגיע מהלא מודע. המעצור על אב בלתי ניתן לעצירה זה, מגיח מהדרך הראשית של הלא מודע. חלום שהיא מספרת, מהווה גבול עבורו. היא עוברת ממצב של היות נמחצת על ידי הנהיה שלה אל עבר אב זה, *לשמחה של הלא מודע*, שאין פירושו חגיגה של התענגות, אלא כניסה אל תוך עולם של *שיגעון של איווי*. ייתכן שרומן קצר זה וההערה של ז'א. מילר יאפשרו לנו להתמצא בתקופה שכבר איננה זו של פרויד, על מנת לעקוב אחרי נתיב של איווי סינגולארי, האומר לא לגרוע ביותר. למה שמהאב יכול להוביל לגרוע ביותר.⁸

ב-1911, מזהיר פרויד את הרופאים מפני עשיית שימוש ב"פירוש החלומות"⁹. לעולם לא יהיה זה לגיטימי לדחות את טובת האנליזה לטובת שלמות פירוש החלום. החלום עשוי ממילים, זהו טקסט וככזה הוא נקרא. על פי לאקאן, חלום אינו מציג חוויה שאיננה ניתנת לתפיסה, ניתן לקרוא את האקוויזורים שלו בדרך אנגרמטית.¹⁰ בהוראה האחרונה שלו, לאקאן מותיר מאחור את הבלשנות – מילר אומר שהוא חדל מלהזות על הבלשנות¹¹ - כלומר שהוא חדל לראות בסדר הסמלי את המפתח לפסיכואנליזה.¹² כך אנו מבדילים במה שבחלום מתכתב עם שדה הפיקציה האדיפאלית ממה שמתכתב עם שדה ה-*ללשון*. לאקאן מציין שהסיבה לעובדה שאנליזנט אינו מדבר אלא אודות הוריו, נעוצה בכך שהם אלו שלימדו אותו *ללשון*.¹³

בטקסט של *פתיחת הסקציה הקלינית* מ-1977¹⁴, לאקאן אומר לנו שעל הקליניקה הפסיכואנליטית לעמוד לא רק על חקר האנליזה, אלא בנוסף לכך גם על חקר האנליטיקאים, על מנת שיוכלו לדווח על

⁴ Byun-Chul Han, *Ibid.*, p. 32.

⁵ Angot, C., *Une semaine de vacances*. J'ai lu, Flammarion, Paris, 2012.

⁶ Miller J.-A., *Une semaine de vacances*, Christine Angot : lecture, in *Revue : Nouage / Bulletin de l'ACF Midi-Pyrénées*, 06/2015, n°2, p. 23.

⁷ *Ibid.*, p. 20.

⁸ Naparstek F., *De lo insupportable del padre a la alegría del inconsciente* (Comentario sobre el encuentro de Jacques-Alain Miller con Christine Angot en el Teatro Sorano), in *Feminismos. Variaciones y Controversias*, COL Grama, Buenos Aires, 2018, p. 48, 49.

⁹ Feud S., *Le maniement de l'interprétation du rêve en psychanalyse*, in *Oeuvres complètes*, vol XI, P.U.F., Paris, 1998, p. 47.

¹⁰ Lacan J., *Le Séminaire*, livre XX, *Encore*, Paris, Seuil, 1975, p. 88.

¹¹ Miller J.-A., *L'orientation lacanienne. Le tout dernier Lacan*, enseignement prononcé dans le cadre de l'université Paris VIII, cours du 16 mai 2007, inédit en français.

¹² *Ibidem.*

¹³ Lacan J., *Vers un signifiant nouveau*, *Ornicar ?* 17/18, Paris, Lyse, 1979, p. 13.

¹⁴ Lacan J., *Ouverture de la Section Clinique*, *Ornicar ?*, Paris, Lyse, 9, 1977, p. 7-14.

מה שאקראי בפרקטיקה שלהם, דבר המצדיק את זה שפרויד היה צריך להתקיים.¹⁵ הוא מעמיד את הקליניקה, את הפרקטיקה של כל אחד ואחד, מעל לתיאוריות, כולל זו שלו עצמו. הוא אומר "אני את שלי תרמתי"¹⁶, אולם מוסיף שאין זו סיבה לעצור שם. מכאן אנו יכולים לחשוב שקונגרס זה פותח אפשרות של מרחב וזמן לחקור את החלום מנקודת המבט של האקראי בכל פרקטיקה, כיצד בכל פעם מגיע החלום לדווח או לא על הממשי עבור כל אחד ואחד.

התזה הפרוידיאנית על החלומות מרמזת על כך שהם מימוש (הזייתי) של משאלות. בהקשר זה, ניתן לבודד שלושה זמנים בעבודתו של פרויד. זמן ראשון אשר בו כל חלום הוא מימוש של משאלה ומכאן שהחלום ניתן לפירוש. בזמן שני עם מעבר לעקרון העונג, פרויד חייב להכיר בקיומם של חלומות אשר אינם מימוש משאלות, ומכאן שאינם ניתנים לפירוש. לבסוף, בזמן שלישי, פרויד נסוג מעמדתו הראשונית ומסכים לשנות מעט את התזה המרכזית שלו על החלומות. כבר אין מדובר ביוצא הדופן – כפי שהיה במעבר לעקרון העונג -, אלא בחלום המציג פגם. גם אם אין ספק בכך שהגבול לפירוש החלום מוצג מלכתחילה, כאשר פרויד מניח את קיומו של טבור החלום, בזמן שלישי זה הוא עושה צעד נוסף. החיזיון או אפשרות ההצרנה, כטרנספורמציה של הייצוגים לדימויים, הינו המכניזם של "הזיה לא מזיקה"¹⁷ והפשרה הנה התוצאה, המאפשרת עיבוד של התנועה הדחפית. על בסיס נקודה זו, פרויד הגדיר מחדש את מרכז התזה שלו ומבחין בכך שאין זו שאלה של יוצא דופן, אלא ישנו שינוי מבני. ב"מעבר לעקרון העונג" יוצא הדופן מתייחס לחלומות טראומטיים, אולם בזמן אחרון זה, פרויד מסיק כי "הקיבעון הלא מודע לטראומה נראה כמכשול עיקרי לפונקציה של החלום".¹⁸

כלומר שעבור כל סובייקט שמבטא קיבעון לטראומה, החלום הופך ל"ניסיון למימוש"¹⁹, שיכול איפא להיכשל. "בעוד שהישן חייב לחלום בשל צמצום ההדחקה הלילי, המאפשר לדחף של הקיבעון הטראומטי להיות פעיל, התפקוד של עבודת החלום שלו (...) עלולה להיכשל"²⁰, מאחר שהפונקציה של החלום כמו "כל פעולה נפשית תקינה" היא להפוך את האירוע הטראומטי למימוש של איוויו"²¹. במובן זה, חלום הזריקה לאירמה כרוך בנוכחות שאריות היום, לא מדויקות, הממשיכות להדהד באמצעות האינטונציה של קולו של אוטו. פרויד אומר כאן כי אנו חולמים על מנת להמשיך לעבוד ובמובן הזה, קיים קשר הדוק מאוד בין הפונקציה של השארית לבין זו של הסיבה. בתורו, לאקאן חוקר את החלום הזה ומדווח על שתי הפוגות. מצד אחד מראהו של הגרון, מראה המעורר מועקה. אל מול זה הוא שואל את עצמו: מדוע פרויד אינו מתעורר ומציין: "הוא איש אמיץ"²². בחלום זה מגיע פרויד עד לבסיס הדברים,²³ בכורכו את הגוף כגוף מדבר ומתענג, מעבר לנרקיסיזם, מעבר לדימוי או ליתר דיוק, כפי שאומר לאקאן

¹⁵ Ibid., p. 14.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Cf. Freud S., *Révision de la théorie du rêve. XXIX conférence*, in *Nouvelles conférences d'introduction à la psychanalyse*, Gallimard, 1984, p. 26.

¹⁸ Cf. Ibid., p. 43-44.

¹⁹ Cf. Ibid., p.43.

²⁰ Cf. Ibid., p.44.

²¹ Cf. Ibid., p.44.

²² Lacan J., *Le Séminaire*, livre II, *Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse*, Paris, Seuil, 1978, p. 186.

²³ Ibid., p. 186.

בסמינר XXIII " התמונה אינה ללא הכללת האפקטים"²⁴. לאקאן ממקם באותו מקום את הממשי, את המועקה, את האיבר המיני הנשי ואת המוות. עם זאת, הוא מסביר כאן כי מראה מעורר מועקה זה, אינו ללא מסגרת דמיונית בגבולות של פתיחת הפה. מאידך גיסא, ההפוגה השנייה קשורה לכתיבה²⁵, בגבול עצמו של המילה. "החלום שהגיע לשיאו בפעם הראשונה, מגיע לבסוף לשיא בפעם השנייה עם נוסחה כתובה על קיר מנא, מנא תקל ופרסין מעבר למה שאיננו יכולים להימנע מלכנות כמילה, שמועה אוניברסאלית. כמו האורקל, הנוסחה אינה נותנת תשובה לדבר²⁶. בהצבת הדברים בדרך זו, אנו מוצאים שני גבולות לזרימה הקבועה בין הסמלי לדמיוני. בכל הקשור לחלום (S דמיוני סמלי)²⁷ אנו מוצאים הפוגות הקשורות ליקיצה, ויהיה צורך לאמת בכל מקרה באיזה סוג של הפוגה מדובר. אבל כאשר החלום מפורש (sI – סמלי דמיוני)²⁸ יש גבול שנקרא טבור. בשני המקרים מבנה החלום עם היקיצה ממנו ועם הגבול שלו מאפשרים לאתר אוריינטציה עבור הריפוי.

כפי שז'א. מילר מזכיר לנו, מעמד הלא מודע עבור לאקאן איננו אונטי, אלא אתי, לגיטימי לחשוב "אין מה לעשות.... אין לי כל תקווה מלספר את חלומותיי ולנסות לתת להם מובן"²⁹. אולם "צריך שיהיה במקור, סובייקט שיחליט לא להיות אדיש לתופעה הפרוידיאנית"³⁰; לא להיות אדיש לתופעה הפרוידיאנית, זה לא לפרש חלומות בדרך פרוידיאנית; זה רוצה לומר שצריך להחליט להיות אנליזנט, ואנליזנט של הלא רוצה לדעת מאום על כך שלך. העמדה האנליזנטית היא מעבר ללגיטימציה זו וכורכת אילוץ והחלטיות. מאופן זה, המונח שימוש מוצג מעבר לפיקציות של ההווה ז'א. מילר מציב את המונח שימוש באותה רמה של המונח מבנה. שימוש מפרק את המערכת הסמלית על מנת להכניס אותנו לסינטגמה של שימוש לוגי של סינטום. לפי ז'א. מילר זוהי פרגמטיקה מעולה.

בדומה לכך ז'א. מילר מציין³¹ שקיימים חלומות שבהם אפשרי שתהייה התענגות שאינה נלכדת במכונה הפיקטיבית, האוסרת; היכן שההתענגות מציגה עצמה כאירוע של גוף. כך, בפסיכוזות מסוימות אין החלום קורא לפירוש והוא יכול להיות דרך לפייס את הקול הבלתי נסבל של ההזיה. החלום כתצורה של הלא מודע מוסדר על ידי לוגיקה של איסור והתרה, כמו בחלום של אנה פרויד. שם, התענגות צריכה להיות מסורבת על מנת להגיע אליה בסולם ההפוך של חוק האיווי.³² אולם כאשר לאקאן ממקם התענגות נשית כשלטון של התענגות ככזו, אין זו כבר שאלה של איסור והתרה, אלא

²⁴ Lacan J., *Le Séminaire*, livre XXIII, *Le sinthome*, Paris, Seuil, 2005, p. 149.

²⁵ Lacan J., *Le Séminaire*, livre II, op.cit. p.190.

²⁶ *Ibid.*, p. 190.

²⁷ *Ibid.*, p. 231.

²⁸ *Ibid.*, p. 184.

²⁹ Miller J.-A., "Habeas corpus", *La Cause du désir* 94, Paris, 2016, p.166.

³⁰ *Ibid.*, p. 166.

³¹ Cf. Miller J.-A., *L'orientation lacanienne. L'être et l'Un*, enseignement prononcé dans le cadre de l'université Paris VIII, cours du 2 mars 2011, inédit en français.

³²1. Lacan J., "Subversion du sujet et dialectique du désir", *Ecrits*, Paris, Seuil, 1966, p. 827.

החלום הינו אירוע של גוף, אטום מאחר שמורדים במובן, אך לא בהיגיון, מאחר שמדובר בממשי שיכול להראות את עצמו.

מארי-הלן ברוס מזמינה אותנו לבחון את ההתקדמות של לאקאן מנקודת המבט זו, אחר כך את זו של ז'.א.מילר עם הלא מודע הממשי, הנבדל מלא מודע העברתי, הניתן לפענוח, מנקודת המבט של החלום. "כיכד מופיע בינאר חדש זה ואיזה שימוש אנו עושים בריפוי הלאקאני, של האוריינטציה הלאקאניאנית מנקודת המבט של החלום?"³³

מעידה אחת (*unbevue, Unbewusst*), הומופוניה טהורה, שמחה של לא מודע. " *unbevue* הקורא למסמן שיהיה חדש, לא רק בשל כך שיהא זה יתרון, אלא שבמקום להיות מוכתמים על ידי השינה, מסמן חדש זה יוביל להתעוררות."³⁴

אריק לוראן מציע מצידו שנבדיל את הנוסחא הפרוידיאנית המשמרת את זה שחלומות הן מילוי משאלה מזו הלאקאניאנית היכן שחלומות מצביעים על מימוש של התעוררות. לאקאן אנטי פרוידיאני, שיאפשר לחלום להיות מפוענח – לתת לפענוח את מלוא הערך שעדיין יכול להיות לו היום – במטרה להפכו למכשיר של התעוררות.³⁵ להיות מודע, באותו זמן, שאין שום מצב של הוויה נמשכת ערה; שזה יכול להיות מוות. זה על בסיס השימוש שלו ולא רק פירוש, שהחלום משמר את הערבות שלו. בתקופה הנוכחית.

אם כל קונגרס הוא כפירה הנותנת קיום לאסכולה אחת,³⁶ אנו מאמינים וכך אנו מקווים שהקונגרס הבא יוקדש להכוונה אנליטית בקריאה של החלום בריפוי הלאקאניאני בימנו.

³³ Brousse M.-H., Intervention Soirée de l'AMP, "Une nuit de rêve. Vers le XII Congrès de l'AMP !", ECF-Paris, 28 janvier 2019, inédit.

³⁴ Miller J.-A., *L'orientation lacanienne. Le tout dernier Lacan*, op.cit., cours du 14 mars 2007, inédit en français.

³⁵ Laurent E., Intervention Soirée de l'AMP, "Une nuit de rêve. Vers le XII Congrès de l'AMP !", ECF-Paris, 28 janvier 2019, inédit.

³⁶ Laurent E., Ibidem.